

ΟΛΥΜΠΙΑΚΟ ΠΑΝΤΕΧΝΟΝ
ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΣ ΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Μαρτίνης
400 01 ΛΟΥΤΡΟ Ελασσόνας, ΕΛΛΑΔΑ

☎: 0030 2493053022 📠: 0030 6976887021 ✉: ppop@olympiakopantechnon.gr 🌐: <http://olympiakopantechnon.gr/>

Πέμπτη, 21 Δεκεμβρίου 2017 / 11:49 μμ

ΛΟΥΤΡΟ Ελασσόνας Ψηφιοποίηση Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Πληροφορητές: **ΣΠΥΡΙΔΩΝ Μαρτινόπουλος** του Ηλία (ιερέας)
ΙΩΑΝΝΑ Μαρτινοπούλου σύζυγος **Σπυρίδωνα**
ΕΥΓΕΝΙΑ Μαρτίνη σύζυγος **Δημητρίου**

Καταγραφέας: **ΑΝΤΩΝΙΟΣ Μαρτίνης** του **Κωνσταντίνου**

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ

ΘΕΜΑ: **Τα ήθη και τα έθιμα του Δωδεκαημέρου των Χριστουγέννων, στο ΛΟΥΤΡΟ Ελασσόνας.**

Σεβαστοί συμπατριώτες και φίλοι του ΛΟΥΤΡΟΥ Ελασσόνας,

είναι αδιαμφισβήτητο το γεγονός, πως τα ήθη και τα έθιμα σε κάθε τοπική κοινωνία, διαμορφώνονται στο πέρασμα του χρόνου, κατά κείνον τον εύλογο τρόπο, που εξυπηρετεί τις υφιστάμενες κάθε φορά κοινωνικές ανάγκες και τις ειδικές, τοπικές συγκυριακές ιδιαιτερότητες. Έτσι και τα έθιμα του Δωδεκαημέρου των Χριστουγέννων στο **ΛΟΥΤΡΟ** της **Ελασσόνας**, μέχρι σήμερα έχουν υποστεί ποικίλες τροποποιήσεις και προσαρμογές, αλλά τούτη τη στιγμή, θα περιοριστούμε στην περιγραφή της δομής τους, που διατηρήθηκε μέχρι τα μισά περίπου της δεκαετίας 1960 – 1970.

Όστος θα πρέπει να σημειωθεί, πως οι εορταστικές δραστηριότητες αυτών των ημερών, κατά βάση είχαν πολύ έντονο διονυσιακό χαρακτήρα, επηρεασμένο προφανώς από τις αρχαιότερες γιορτές της περιοχής, που γίνονταν κατά την περίοδο του χειμερινού ηλιοστασίου. Γι' αυτό παρατηρούνται συχνά και πολύ έντονα, πολλά περιπαιχτικά και σκωπτικά στοιχεία.

Κόλιαντα (24 Δεκεμβρίου)

Η εορταστική περίοδος, ξεκινούσε από την παραμονή των Χριστουγέννων την 24^η Δεκεμβρίου, τα **Κόλιαντα** όπως χαρακτηριστικά λέγεται αυτή η μέρα στο ΛΟΥΤΡΟ, δηλαδή η μέρα των καλάντων.

Οι τελετουργικές δραστηριότητες, άρχιζαν από τ' άγρια χαράματα όπως λέμε, με το άναμμα του τζακιού από τον γηραιότερο άνδρα του σπιτιού, ο οποίος τοποθετούσε πολλά πουρνάρια στην εστία. Όλη η οικογένεια μαζεύονταν γύρω από το τζάκι κι αυτός άναβε τη φωτιά. Μόλις οι φλόγες τύλιγαν τα πουρνάρια κι ακριβώς

στο πλήρες φούντωμά τους, γύριζε προς την οικογένειά του και τους καλημέριζε λέγοντάς τους:

«Καλημέρα, χρόνια πολλά, ήρθε ο Χριστός και μας έφερε τα παιδιά, τα εγγόνια, γεννήματα, αρνιά, κατσίκια κι όλα τα καλά!»

Κατόπιν τα παιδιά ξεκινούσαν για τα κάλαντα φωνάζοντας στους δρόμους:

«Κόλιαντα Χριστός γινιέτι (γεννιέται) κι του γουρούνι γκιλιέτι (κυλιέται)! Δώσι μι μπάμπου κλούρα, μη σι τσακίσου 'ν' (την) ψούρα (μαγειρικό σκεύος) κι μι τι θα φας φασούλια!»

Η νοικοκυρά του σπιτιού, ζύμωνε με απλό κι ελαφρώς αλατισμένο ζυμάρι τις «κουλούρες» και τις έψηνε στις πλάκες του τζακιού, όταν αυτές ζεσταίνονταν αρκετά, τραβώντας τα κάρβουνα και σκουπίζοντας στοιχειωδώς τις στάχτες από πάνω τους. Απ' αυτές τις κουλούρες, μερικές κρατιόνταν για τα παιδιά που θα πήγαιναν στο σπίτι της για τα κάλαντα. Τις περνούσε στη μακριά ξύλινη βέργα που κρατούσε ο αρχηγός κάθε ομάδας και η οποία μονάχα στη βάση της, διατηρούσε τις προεξοχές των διακλαδώσεων, για να μην πέφτουν οι κουλούρες. Το γέμισμα της βέργας με κουλούρες, ήταν κι ο ιδιαίτερος στόχος των ομάδων!

Οι τσελιγκάδες έπαιρναν μερικές κουλούρες, αλάτι και τα πήγαιναν στην εκκλησία για διάβασμα, ενώ ειδικά οι γεωργοί, έφτιαχναν μία απ' αυτές τις κουλούρες στο σχήμα του ζυγού και μία στου αλετριού. Αφού τελείωνε η εκκλησία, οι τσελιγκάδες έπαιρναν τις διαβασμένες κουλούρες, τις έτριβαν με το διαβασμένο αλάτι και τα έριχναν στα ζώα τους να τα φάνε και να ευλογηθούν. Κάποιες απ' αυτές τις κουλούρες δε, πολλοί τις έθαβαν στην είσοδο της «κόρδας», μάλλον για να ξορκίσουν κάθε κακό, είτε για να προφυλάξουν τα ζώα από τις επιθέσεις των λύκων, αλλά και των πιθανών κλεπτών. Οι γεωργοί αντίστοιχα, τάζαν με τις δικές τους διαβασμένες κουλούρες και τ' αλάτι τους, τα ζώα που χρησιμοποιούσαν στο όργωμα της γης.

Μετά ξεκινούσε το σφάξιμο των γουρουνιών. Εδώ ίσως θα πρέπει να σημειωθεί ιδιαίτερος η πολυτιμότητα και η αξία αυτών των ζώων, καθώς μαζί με τις κότες, υπήρξαν κυριολεκτικά, οι πρώτες μονάδες βιολογικής ανακυκλώσεως, όλων των οικιακών καταναλωτικών υπολοίπων!

Επειδή δε το σφάξιμο, απαιτούσε και κάποιο σεβασμό έναντι αυτού του πολύτιμου ζώου και την λιγότερη δυνατή ταλαιπωρία του κατά τη σφαγή, σε κάθε γειτονιά υπήρχε κάποιος που ειδικεύονταν κατά κάποιον τρόπο σ' αυτό κι αναλάμβανε να σφάξει με τη σειρά, όλα τα γουρούνια της γειτονιάς. Πριν σφαχτεί το ζώο, η νοικοκυρά του σπιτιού έβαζε στο φτυαράκι του τζακιού κάρβουνα και λιβάνι, με το οποίο το θυμιάτιζε για να εξαγνίσει τη σφαγή.

Μετά το σφάξιμο, ακολουθούσε το ζεμάτισμα και η αποτρίχωση του ζώου. Κατόπιν ξεκινούσε ο τεμαχισμός του με τα παιδιά να περιμένουν ανυπόμονα τη «φούσκα», την ουροδόχο κύστη του ζώου, την οποία φούσκωναν και την χρησιμοποιούσαν στα παιχνίδια τους ως μπάλα! Ύστερα αφαιρούνταν τα εντόσθια, που αξιοποιούνταν αμέσως, πρώτα στην παρασκευή λουκάνικων και τα υπόλοιπα, στο φαγητό της ημέρας. Το σώμα του ζώου κοβόταν σε τέσσερα μεγάλα κομμάτια και κρεμόταν για να στραγγίσει μέχρι την Τρίτη ημέρα των Χριστουγέννων.

Τότε καθώς δεν υπήρχαν ψυγεία, για την μακροχρόνια συντήρησή του, το κρέας διαχωρίζονταν σε ψαχνό, σε κόκκαλα με λίγο κρέας, σε λίπος και σε δέρμα. Το ψαχνό ζεματίζονταν ελαφρά σε καζάνι, μετά αφαιρούνταν κι όταν πάγωνε, το πάστωναν σε δοχεία με μπόλικο αλάτι και πάνω πάνω, το σφράγισαν αεροστεγώς, με το λίπος που έμενε στο καζάνι. Μ' αυτόν τον τρόπο, διατηρούνταν ασφαλές για πάρα πολλούς μήνες.

Τα κόκκαλα με το λίγο κρέας, τα πάστωναν με μπόλικο αλάτι μέσα σε ξύλινα ταγάρια, ενώ το λίπος και το δέρμα, τα έλιωναν σε καζάνι κι έφτιαχναν τη λίγδα, το λαρδί. Ανάμεσα όμως στα λιπαρά τεμάχια, έμεναν πάντα και κάποια πολύ μικρά κομματάκια ψαχνού, τα οποία μετά το λιώσιμο συγκεντρώνονταν ως «**τσιγαρίδες**» και τρώγονταν είτε σκέτες, είτε ως συμπληρώματα σε διάφορα φαγητά.

Ειδικά από το κεφάλι του ζώου, το πάνω σαγόνι με την ουρά τ' αυτιά και τα κότσια των ποδιών, γίνονταν πατσάς, ο οποίος όπως ακριβώς και τα λουκάνικα, καταναλώνονταν τουλάχιστον μετά από 7 ημέρες. Το κάτω σαγόνι όμως, το μαγούλι, καταναλώνονταν την επομένη ημέρα των Χριστουγέννων.

Χριστούγεννα (25 Δεκεμβρίου)

Η ημέρα των Χριστουγέννων, ξεκινούσε με το χτύπημα της καμπάνας πολύ νωρίς τα χαράματα, ώστε να τελειώσει γρήγορα η λειτουργία και να μπορέσουν να πάνε οι κτηνοτρόφοι εγκαίρως στα ζώα τους, καθώς εκείνη την ημέρα, δεν έλειπε κανένας από το εκκλησίασμα!

Μόλις χτυπούσε η καμπάνα λοιπόν, οι νοικοκυρές άναβαν τους φούρνους και συνήθως μετά από συνεννόηση και αναλόγως του αριθμού των ταπιών, σε έναν φούρνο, μπορούσαν να εξυπηρετηθούν κι άλλες οικογένειες. Στο ταψί αναλόγως του πλήθους των μελών της οικογένειας, έμπαινε το μαγούλι, το στήθος, το ψαρονέφρι και μόνο αν χρειαζόταν, συμπλήρωμα κι από το υπόλοιπο κρέας του γουρουνιού.

Μόλις τελείωνε η εκκλησία πριν ακόμα χαράξει καλά καλά, γύριζαν όλοι στα σπίτια τους, βγάζανε τα ταψιά από τους φούρνους και στρώνανε πλούσιο πρωινό τραπέζι. Έτσι οι κτηνοτρόφοι μπορούσαν να πάνε κατόπιν εγκαίρως στα ζώα τους και κυρίως χορτάτοι, μιας κι η μέρα των Χριστουγέννων, το καλεί να μην υπάρχει κανένας πεινασμένος!

Το απόγευμα κι αν ο καιρός το επέτρεπε, συγκεντρώνονταν όλοι στην πλατεία κι οι γυναίκες στήνανε χορό ωστόσο να βραδιάσει.

Σούρβα (31 Δεκεμβρίου)

Η 31^η Δεκεμβρίου σηματοδοτούνταν από τα **Σούρβα** που κατά το Βικιλεξικό, σημαίνει κάλαντα της παραμονής της Πρωτοχρονιάς ή των Φώτων [από το **ευετηριακό έθιμο**, να δίνονται καρποί **σουρβιάς** (δηλαδή σουρβα) ως κέρασμα στους καλαντιστές].

Την εκκίνηση κι αυτής της ημέρας, την έδινε το χτύπημα της καμπάνας τα χαράματα, με τα παιδιά να ξεχύνονται στους δρόμους για τα κάλαντα του Αϊ Βασίλη, φωνάζοντας συνεχώς «**σούρβα**» και τις νοικοκυρές να ψήνουν στις πλάκες του τζακιού, τις σουρβόπιτες. Έναν χυλό από καλαμποκάλευρο, λίγδα και τσιγαρίδες. Οι σουρβόπιτες προσφέρονταν στα παιδιά που τραγουδούσαν τα κάλαντα από σπίτι σε σπίτι και τις μάζευαν στα μάλλινα ταγάρια τους.

Συνηθισμένο συμπλήρωμα της ημέρας και η «κατσιαμάκα», ένας παχύς χυλός από καλαμποκάλευρο, που χύνονταν από το τσουκάλι στον τράπεζο και τρώγονταν, τσιμπολογώντας με το χέρι μπουκίες από την απλωμένη ζύμη, τις οποίες ακουμπούσαν σε σκόρπιο αλάτι.

Πρωτοχρονιά (1 Ιανουαρίου)

Την ημέρα της Πρωτοχρονιάς, κυριαρχούσαν τα **Ρουγκαντζιάρια**, ένα αποκλειστικά ανδρικό δρώμενο, με καθαρό διονυσιακό χαρακτήρα, το οποίο τελούνταν και συνεχίζεται να τελείται, από τη βασική ομάδα των αγοριών, που

πρόκειται να υπηρετήσουν την στρατιωτική τους θητεία κατά το νέο έτος. Αυτή την ομάδα την ακολουθούσαν και άλλα μεμονωμένα άτομα, ή όσοι είχαν τελέσει παλιότερα το δρώμενο όταν ήταν η σειρά τους και για να υποστηρίξουν τη βασική ομάδα, πιτσιρίκια, περίεργοι και κάθε άλλος ενδιαφερόμενος.

Το μπουλουκι οδηγούσε ένα κεντρικό ζευγάρι γαμπρού και νύφης, το οποίο μπορούσε να συνοδεύεται κι από άλλα δορυφορικά. Όλοι τους ήταν ντυμένοι με παραδοσιακές τοπικές ενδυμασίες, αλλά με πολύ έντονες διονυσιακές παρεμβάσεις, που παρέπεμπαν άμεσα στις αρχαίες τελετές της γονιμότητας.

Το δρώμενο ξεκινούσε μόλις τελείωνε η λειτουργία, με τα Ρουγκαντζιάρια να τραγουδούν κατά παράδοχο πραγματικά τρόπο, τα κάλαντα της Μεγάλης Πέμπτης μπροστά στην εκκλησία! Κατόπιν πηγαίνανε στο σπίτι του παπά κι από κει, με τη σειρά σ' όλα τα σπίτια του χωριού. Σε κάθε σπίτι, οι νοικοκυραίοι τα προϋπαντούσαν με τσίπουρο, μεζέδες, γλυκά κι ότι άλλο μπορούσε να διαθέτει το σπιτικό. Κατόπιν τραγουδούσανε τα κάλαντα που ταίριαζαν με την οικογενειακή κατάσταση του σπιτιού, ή εκείνα που ενδεχομένως τους ζητούνταν από τους νοικοκυραίους. Σημειώστε ότι υπάρχουν κάλαντα για σπίτια με μωρά, με σκολιαρούδια, ανύπαντρους, νεόνυμφους, ξενιτεμένους, τσέλιγκες κλπ. Τελειώνοντας τους προσφέρονταν κάποιο χρηματικό ποσό και μέχρι τη δεκαετία 1960 – 1970 που παρακολουθούμε, τους προσφέρονταν και ωμό κρέας, το οποίο μάζευαν για το βραδινό τους γλέντι.

Αφού τελειώνανε τα κάλαντα αργά το απόγευμα, συγκεντρώνονταν στην εκκλησία, μετρούσαν τα λεφτά που είχαν συγκεντρώσει, αφήναν ένα συμβολικό ποσό για το ναό και με τα υπόλοιπα, πλήρωναν κάποιο καφενείο για να τους ψήσει το ωμό κρέας που είχαν συγκεντρώσει στα κάλαντα. Εάν ο καιρός το επέτρεπε, στήνανε χορό στην πλατεία, όπου συμμετείχαν όλοι οι κάτοικοι του χωριού. Όταν πια βράδιαζε, τα Ρουγκαντζιάρια πήγαιναν στο καφενείο που είχαν πληρώσει και γλεντούσαν μέχρι εξαντλήσεως! Εναλλακτικά αντί του καφενείου, το γλέντι μπορούσε να συνεχιστεί και στο σπίτι κάποιου από τα παιδιά της βασικής ομάδας.

Ειδικά γι' αυτό το έθιμο, όποιος ενδιαφέρεται να μάθει περισσότερες λεπτομέρειες, μπορεί να επισκεφθεί ελεύθερα την ιστοσελίδα του ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥ ΠΑΝΤΕΧΝΟΥ και να διαβάσει εκεί το σχετικό ηλεκτρονικό βιβλίο, με τίτλο **Ρουγκαντζιάρια** (<http://olympiakopantechnon.gr/wp-content/uploads/2017/10/2017-10-29-Rougantziaria.2st.publication.pdf>).

Επίσης χαρακτηριστικό έθιμο της Πρωτοχρονιάς, ήταν και η κοπή της βασιλόπιτας. Η βασιλόπιτα ήταν κυρίως τυρόπιτα, στην οποία μπορούσαν να προστεθούν και λίγα λάχανα ή πράσα. Πριν μπει στον φούρνο ή την γάστρα, η νοικοκυρά έκρυβε ανάμεσα στα φύλλα της το «φλουρί» (το μεγαλύτερο κέρμα), ένα «τσάκνο» (κλαράκι από πουρνάρι) κι ένα άχυρο.

Η βασιλόπιτα κοβόταν το μεσημέρι την ώρα του φαγητού, από τον γηραιότερο του σπιτιού. Πρώτα την σταύρωνε με το μαχαίρι τρεις φορές και κατόπιν, την έκοβε σε κομμάτια ονοματίζοντας το πρώτο για τον Χριστό, το δεύτερο για τον Αϊ Βασίλη, το τρίτο του σπιτιού, το τέταρτο του ξένου κι ύστερα, ένα για κάθε μέλος της οικογένειας, ξεκινώντας από το μεγαλύτερο προς το μικρότερο. Κατόπιν την γύριζε επιτόπου σαν σβούρα τρεις φορές, κι ο καθένας έπαιρνε το κομμάτι που ερχόταν μπροστά του. Όποιος έβρισκε το φλουρί, θα γινόταν λέει πλούσιος, όποιος έβρισκε το τσάκνο κτηνοτρόφος κι όποιος έβρισκε το άχυρο, γεωργός.

Θεοφάνεια (6 Ιανουαρίου)

Την 5^η Ιανουαρίου παραμονή των Θεοφανείων, γίνονταν λειτουργία και βάφτιση των νερών. Οι χωριανοί έπαιρναν αγιασμό και μετά το τέλος της λειτουργίας, ο παπάς με το νεωκόρο πήγαινε σ' όλα τα σπίτια του χωριού, κάνοντας αγιασμό με

ένα ματσάκι βασιλικού. Στο δοχείο δε με το νερό όπου το βούταγε, οι νοικοκυραίοι έριχναν μεταλλικά κέρματα υπέρ της εκκλησίας. Εάν τυχόν δεν προλάβαινε τον αγιασμό όλων των σπιτιών, τον ολοκλήρωνε την επομένη ημέρα.

Τα Θεοφάνεια και λίγο πριν την ολοκλήρωση της λειτουργίας χαράματα ακόμα, τα «σύχνα» όπως λένε στο χωριό (και προσωπικά εκτιμώ πως σημαίνει, κοντά στην άχνα της ανατολής του Ήλιου), γίνονταν το λεγόμενο «ξεθρόνιασμα των εικόνων». Η αφαίρεση δηλαδή των εικόνων από τη θέση τους, για την περιφορά τους στα εξωκλήσια του χωριού. Το ξεθρόνιασμα, ξεκινούσε με τη δημοπρασία του σταυρού, των εξαπτέρυγων και των εικόνων. Δηλαδή, για να πάρει κάποιος ένα από αυτά τα αντικείμενα, έπρεπε να κάνει μία ανάλογη προσφορά στην εκκλησία. Η μεγαλύτερη δίνονταν για τον σταυρό.

Όταν όλες οι εικόνες ξεθρονιάζονταν, γίνονταν 3 φορές η περιφορά τους γύρω από τον Άγιο Νικόλαο, από κει πηγαίνανε στην εκκλησία της Παναγίας στο Νεκροταφείο, μετά στο εξωκλήσι του Αγίου Αθανασίου, στην Αγία Παρασκευή και τέλος στην Αγία Κυριακή και δίπλα στην πηγή της Βάφτισης. Σ' όλη τη διαδρομή, αυτοί που κουβαλούσαν τις εικόνες, φώναζαν «Κυριαλέησου» (Κύριε ελέησον).

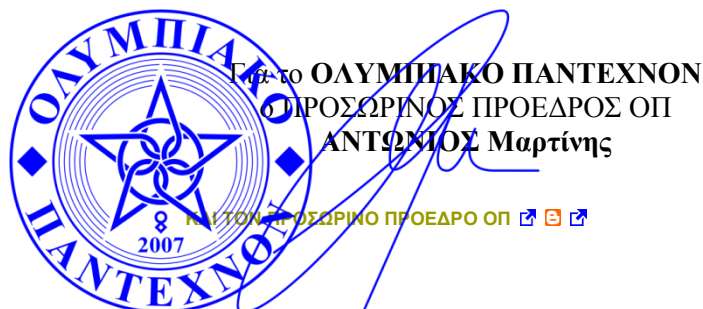
Εν τω μεταξύ, μέχρι να ολοκληρωθεί η περιφορά τους, ο παπάς μαζί με το εκκλησίασμα, προλάβαιναν και μετέβαιναν κι αυτοί στην πηγή της Βάφτισης, όπου επαναλαμβάνονταν και πάλι η λειτουργία των Θεοφανείων. Με τη λήξη της λειτουργίας, στήνονταν ανδρικός και γυναικείος χορός και χορεύονταν τρία τραγούδια. Κατόπιν, όλοι μαζί συνόδευαν την επιστροφή των εικόνων στον κεντρικό ναό και με την τοποθέτησή τους και πάλι στη θέση τους, ολοκληρώνονταν το εορταστικό Δωδεκαήμερο των Χριστουγέννων.

Επίλογος

Είναι προφανές πως όλο αυτό το Δωδεκαήμερο, ήταν ένα δυνατό σύμπλεγμα μεταξύ της θρησκείας, και των κύριων παραγωγικών αξόνων του χωριού, δηλαδή της κτηνοτροφίας και της γεωργίας. Μία αλληλεπιδρούσα πνευματική επικοινωνία, που κάλυπτε ικανοποιητικά τις τότε κοινωνικές ανάγκες. Σήμερα η δυναμική του συμπλέγματος αυτού, δεν φαίνεται να έχει καμία σχέση πια με κείνης της εποχής, οπότε και τα ίδια έθιμα, έχουν ατονήσει, ή έχουν πάρει, διαφορετική πολιτισμική κατεύθυνση.

Ωστόσο, η πρόσφατη ενασχόλησή μου με αυτό το λαογραφικό αντικείμενο, μου αποκάλυψε έναν αμύθητο πολιτισμικό, ηθικό και γλωσσικό θησαυρό, από τον οποίο όσο τουλάχιστον το επιτρέπουν οι δυνάμεις μου, θα προσπαθήσω να διασώσω όσο μπορώ, έστω κι αν μιλάμε πλέον για μουσειακό υλικό κι όχι για μια κοινωνική πραγματικότητα. Πρόκειται όμως για κάτι κυριολεκτικά ανεκτίμητο και δυστυχώς θα πρέπει να βιαστούμε τόσο πολύ, καθώς οι άνθρωποι που κουβαλούν ακόμα αυτόν τον θησαυρό στις αναμνήσεις τους, είναι σχεδόν όλοι τους άνω των 80 ετών κι όπως αντιλαμβάνεστε, δεν μιλάμε καν για περιθώρια χρόνου!

Τέλος τόσο το ΟΛΥΜΠΙΑΚΟ ΠΑΝΤΕΧΝΟΝ, όσο κι εγώ προσωπικά, εύχομαι σε όλους ΧΡΟΝΙΑ ΚΑΛΑ και προπαντός ... ΠΟΛΙΤΙΣΜΕΝΑ!

ΑΚΟΛΟΥΘΗΣΤΕ ΤΟ ΟΠ

ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΡΟΣΩΡΙΝΟ ΠΡΟΕΔΡΟ ΟΠ